

publichnogo-gromadskogo-obgovorenniya-na-temu-vidvertiy-dialog-rezultati-diyalnosti-distsiplinarnoi-komisii-arbitrajnih-keruyuchih-za-2023-rik

6. Деякі питання діяльності центральних органів виконавчої влади: постанова Кабінету Міністрів України від 17 лютого 2021 р. № 124 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/124-2021-p#Text>

7. Про схвалення Концепції оптимізації системи центральних органів виконавчої влади: розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2017 р. № 1013-р URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1013-2017-p#Text>

8. Методологія оцінки діяльності органів виконавчої влади за напрямом «взаємодія з громадськістю». URL: <https://pumo.stu.cn.ua/wp-content/uploads/2023/02/metodyka-oczinky-diyalnosti-organiv-vykonavchoyi-vlady-za-napryamom-vzayemodiya-z-gromadskistyuu.pdf>

9. Легеца Ю. Методи публічного управління: адміністративно-правовий аспект. *Law. State. Technology*. 2021. Вип. 2. С. 25–30

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-452-1-161>

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СТАТУСУ ЛЮДСЬКИХ ЕМБРІОНІВ У КОНТЕКСТІ ДОПОМІЖНИХ РЕПРОДУКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В УКРАЇНІ: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ТА БІОЕТИЧНИЙ АСПЕКТИ

Мустафасва Анна Іванівна

*аспірантка кафедри кримінального права,
Національний університет «Одеська юридична академія»,
м. Одеса, Україна*

Біоетичні питання, зокрема доля невикористаних (запасних) ембріонів, є надзвичайно важливими для сучасного правового регулювання. Одним із аспектів цієї проблеми є донорство ембріонів, яке може частково вирішити етичні суперечності, зокрема ті, що стосуються утилізації ембріонів, особливо життєздатних ембріонів *in vitro* [1, с. 69]. Водночас виникає низка етичних питань, пов'язаних з використанням неімплантованих ембріонів. Наприклад, ембріони можуть розглядатися як біоматеріал, джерело стовбурових клітин чи сировина для косметичної та фармацевтичної промисловості. Як приклад, до складу вакцини «Covishield», як зазначено в офіційній інструкції виробника «Serum Institute», входять генетично модифіковані

ембріональні клітини нирок людини [2]. У цьому контексті використання терміну «продукт» щодо людських ембріонів, як це визначено у ст. 1 законопроекту № 6475-1, є дискримінаційним та недопустимим.

Для запобігання порушенням прав людини в цій сфері необхідно відповісти на запитання, чи поширюється право на життя на ембріони *in vitro* як на людські істоти, які перебувають на етапі пренатального розвитку. У цьому контексті кріоконсервація є унікальним інструментом для збереження людського життя на ранніх стадіях розвитку [3, с. 29–30].

Українські законопроекти вводять поняття максимального терміну зберігання кріоконсервованих ембріонів. Наприклад, законопроект № 6475-2 дозволяє скорочувати цей термін за письмовою заявою пацієнта [4]. Законопроект № 6475 передбачає, що всі послуги допоміжних репродуктивних технологій, включно зі зберіганням ембріонів, оплачуються клієнтом. У ст. 7 зазначається, що «оплата допоміжних репродуктивних технологій здійснюється виключно коштом особи, яка виявила бажання здійснити програму лікування із застосуванням допоміжних репродуктивних технологій, або коштом фізичних і юридичних осіб і не містить у собі видатків коштом державного бюджету» [4]. Водночас основна увага державної підтримки повинна бути зосереджена на створенні умов для збереження невикористаних ембріонів.

Донорство ембріонів є актуальним у випадках закінчення терміну їх зберігання, смерті одного чи обох із подружжя, визнання їх недієздатними або розлучення. Законопроекти № 6475, № 6475-1 та № 6475-2 передбачають можливість передачі ембріонів для наукових досліджень або в програми лікування інших пацієнтів за письмовою згодою подружжя [5; 6]. Якщо така згода відсутня, ст. 24 законопроекту № 6475-1 передбачає утилізацію ембріонів [6].

Законопроект № 6475-2 передбачає можливість для подружжя змінювати свої рішення стосовно використання власних ембріонів, за умови, що такі «рішення мають бути нотаріально засвідчені» (ст. 17) [7]. Водночас стаття цього ж законопроекту встановлює: «Передача ембріонів, не використаних у результаті допоміжного репродуктивного лікування, іншому пацієнту або подружжю заборонена» (ст. 17) [7]. На нашу думку, донорство людських ембріонів могло б стати дієвою альтернативою їх знищенню, яке у законопроекті визначається як «утилізація». Однак виникає питання про можливість використання прострочених ембріонів, що створює ризики незаконної діяльності під виглядом утилізації, які потребують додаткового правового регулювання.

У законопроектах також містяться положення, які перегукуються з міжнародними нормами. Зокрема, ч. 4 ст. 23 Законопроекту № 6475 та ч. 6 ст. 17 Законопроекту № 6475-2 передбачають заборону на культивування людських ембріонів у дослідницьких цілях, що відповідає положенням ч. 2 ст. 18 Конвенції про права людини і біомедицину, ухваленої Радою Європи 4 квітня 1997 року: «Культура людських ембріонів у дослідницьких цілях забороняється» [8]. Утім, передача кріоконсервованих ембріонів для наукових досліджень залишається дискусійним питанням з етичної точки зору. Водночас ст. 18 тієї ж Конвенції акцентує: «Якщо законодавство дозволяє дослідження ембріонів *in vitro*, воно має передбачати адекватний захист ембріонів» [8]. У цьому контексті важливим залишається принцип, проголошений у ст. 2 Конвенції: «Інтереси і добробут людини превалюють над винятковими інтересами суспільства або науки» [8].

Особливу увагу привертає питання вивезення ембріонів за кордон, яке регулюється ст. 25 законопроектів № 6475 та № 6475-1. Законопроект № 6475-2 прямо забороняє вивезення людських ембріонів за межі митної території України, зазначаючи, що «репродуктивні клітини, репродуктивні тканини й ембріони людини не підлягають вивозу та продажу за кордон» (ст. 19) [7]. Водночас законопроект забороняє посередницьку діяльність агентств, які займаються економічною діяльністю у галузі допоміжних репродуктивних технологій (ст. 9). Це обмеження має позитивний вплив, оскільки сприяє попередженню зловживань у цій сфері.

Варто зазначити, що законопроект № 6475 допускає наявність посередників (юридичних осіб або приватних підприємців) під час реалізації програм допоміжних репродуктивних технологій, що прописано у ст. 1 та 17 [7]. Таке положення, хоча і передбачає участь посередників, потребує ретельного контролю, аби уникнути ризиків комерціалізації.

Законодавство у сфері допоміжних репродуктивних технологій має бути спрямоване на захист репродуктивного здоров'я громадян та встановлення чіткого регулювання, яке виключатиме приховану комерціалізацію, зокрема у питаннях, що стосуються людських ембріонів.

Медичні установи, які надають послуги із застосування допоміжних репродуктивних технологій, неодноразово привертали увагу правоохоронних органів через підозри у «торгівлі людьми». Щоб вирішити проблему розбіжності ДНК дітей та їхніх генетичних батьків, було запропоновано запровадити кримінальну відповідальність за такі порушення. Зокрема, 15 травня 2020 року до Верховної Ради України було внесено проект Закону України № 3488 «Про внесення змін до

деяких законодавчих актів України щодо використання допоміжних репродуктивних технологій» [9]. На момент подання законопроекту в Україні вже розслідувалися вісім кримінальних проваджень, пов'язаних із використанням репродуктивних технологій, сім із яких передбачали кваліфікацію за ст. 149 КК України «Торгівля людьми» [10]. Проте 7 вересня 2021 року цей законопроект був знятий з розгляду.

У січні 2022 року до парламенту внесли новий законопроект № 6517 «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо злочинів у сфері допоміжних репродуктивних технологій» [9]. Він передбачає, що у сфері репродуктивних технологій закон має гарантувати захист життя та здоров'я осіб, які піддаються відповідним медичним процедурам [9]. Окрім цього, законопроект обґрунтовує необхідність запровадження відповідальності за порушення у сфері репродуктивних технологій, які можуть загрожувати життю та здоров'ю осіб, що не є суб'єктами господарювання, а також за злочини, пов'язані із репродуктивною безпекою [9]. Запропоновані зміни до КК України включають введення нових статей (138-1, 168-1 та 169-1), які встановлюють кримінальну відповідальність за імплантацію ембріона жінці без її згоди, за розголошення інформації про використання репродуктивних технологій, а також за порушення генетичної спадковості під час пересадки ембріона [9].

Таким чином, біоетичні питання, що стосуються прав людини, залишаються актуальними. Це включає особливості застосування допоміжних репродуктивних технологій для ВІЛ-інфікованих осіб, питання зниження багатоплідної вагітності, визначення кількості ембріонів для імплантації, правовий статус людських ембріонів, а також аспекти, пов'язані із сурогатним материнством та можливими відмовами сурогатних матерів від дітей чи прийняттям дітей генетичними батьками. Водночас багато питань, що стосуються прав людини у цій сфері, залишаються невирішеними у представлених законопроектах. Це підкреслює необхідність подальших досліджень і вдосконалення законодавства.

Література:

1. Ostrovska B. V. Outside of the right to life: bioethical problem of embryos destruction in the assisted reproductive technologies application. *European Political and Law Discourse*. 2020. Vol. 7. Iss. 5. P. 64–71.
2. ChAdOx1 nCoV-19 Corona Virus Vaccine (Recombinant), Covishield. URL: https://www.seruminstitute.com/product_covishield.php
3. Ostrovska B. V. International legal aspects of human life protection in the process of application of innovative biomedical technologies. *Science and innovations*. 2018. № 14 (5). P. 25–33.

4. Про застосування допоміжних репродуктивних технологій та заміне материнство. Проект Закону України від 13 січ. 2022 р. № 6475-2. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=73585

5. Про допоміжні репродуктивні технології. Проект Закону України від 28 груд. 2021 р. № 6475. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=73524

6. Про застосування допоміжних репродуктивних технологій. Проект Закону України від 11 січ. 2022 року № 6475-1. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=73571

7. Про застосування допоміжних репродуктивних технологій та заміне материнство. Проект Закону України від 13 січ. 2022 р. № 6475-2. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=73585

8. Convention for the Protection of Human Rights and Dignity of the Human Being with regard to the Application of Biology and Medicine: Convention on Human Rights and Biomedicine (Oviedo, 4.IV.1997). URL: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/164>

9. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо правопорушень у сфері застосування допоміжних репродуктивних технологій. Проект Закону України від 13 січня 2022 р. № 6517. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=73809

10. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо питань застосування допоміжних репродуктивних технологій» № 3488 від 15 травня 2020 р. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68809

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-452-1-162>

ОКРЕМІ АСПЕКТИ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У СУЧАСНОМУ МІЖНАРОДНОМУ ГУМАНІТАРНОМУ ПРАВІ

Пасечник Олександр Владиславович

кандидат медичних наук,

доцент кафедри хірургічної стоматології,

Одеський національний медичний університет

м. Одеса, Україна

На сьогоднішній день спостерігається криза міжнародного права, сутність якої полягає в глибокому розриві між його принципами та реальними практиками держав і міжнародних акторів. Норми існують,